

Progresszivizmus.

Balogh Arthur.

Azt az új világtörténelmi időszakot, amely a nagy háború befejezése és a győzők által a legyőzöttekre hatalmi parancsszóval rádiktált békeszerződések óta vette kezdetét, a maga békét kereső, de az igazi békét meg nem találó nyughatatlanságával, elégedetlenségével és a jövőt illetőleg tanácstalanságával nem jellemezhetjük jobban, mint ha Nitti-nek csak most megjelent szenzációs könyve címét alkalmazzuk rá: „Európa béke nélkül”. Sőt ezt egész bátran oda módosíthatjuk: a világ béke nélkül. Ez az új időszak egészen más valami, mint minők eddig a világtörténelmi nagy felfordulásokat, kataklizmákat követték. Általános újat teremteni akaró irányával csak a nagy francia forradalmat követő időkhöz hasonlítható, Mégis nagy különbség van a kettő között két lényeges szempontból.

A francia forradalom, amely nemcsak a franciák, hanem az egész művelt világ számára csapta be az ajtót egy régi világra és nyitotta meg a társadalmi haladásnak a modern közszabadsági és egyenlőségi eszmék alapján új horizontját, egy önmagát túlélt, a társadalmi fejlődést egyenesen akadályozó, mert ennek elsődleges principiumát: az egyenlő emberi méltóságot és rendeltetést el nem ismerő korszakot zárt le. Ha nem is egészen új, de akkora erővel még soha meg nem nyilatkozott társadalmi eszmék és irányelvek követeltek magoknak érvényesülést. Uralomra jutásuk megváltásként ígérkezett a világnak, határtalannak látszó új fejlődési lehetőségek virágos tájai felé vezetvén ki az elmaradottság, a megkötöttségek és korlátozások ingoványos fertőjéből az embereket.

Ha csak a szociálista álláspontra nem helyezkedünk, ezt a háborút megelőző korra épen nem mondhatjuk. Európa és a világ túlszaporodott emberiségének – ha ugyan ezt joggal süthetjük reá – lehetett szüksége a sok milliós vérlecsapolásra. A nemzetek közt kiegyenlíthetetlen gazdasági ellentéteknek és rivalitásoknak lehetett a nagy háború immár el nem kerülhető megoldás, amely rettenetes kegyetlenséggel ketté vágta a gordiusi csomót, miután diplomaták békét mentő, a hatalmi szférákat kiegyeztető ügyessége erre nem volt képes. De hogy az a világfelfordulás, amelyet a háború okozott, valami társadalmi és világmentő új nagy eszmének lett volna elemi erővel való, tovább nem ódázható kirobbanása, erről szó sem lehet.

Voltaképen sem ez nem történt, sem maga a háború egyetlen új nagy eszmét nem adott a társadalmi haladás számára, mert

mindazok, amelyeket hangoztatni és megvalósítani láttunk ép úgy, mint azok, amelyeket mint most már valóban egy új világrend alapjait képezendőket tálaltak elénk, megvalósításukról azonban a győzők akkor, amikor a beigért új világrendet meg kellett volna alkotniok, egy hanyag gesztussal megfeledeztek, újak egyáltalán nem voltak. Sőt nemcsak hogy a háború, illetve az utána következett úgynevezett békekorszak egyetlen új nagy eszmét nem termelt a haladás számára, hanem a társadalmi haladásnak eladdig nemcsak felismert, hanem a korábbi világnak nagyszerű gazdasági összefüggései és szervezettsége által igen magas fokban meg is valósított egyik legfőbb alapeszméjét erőszakos békeművével egyenesen eltemette. Ez pedig nem más, mint a civilizált társadalmak szolidaritásának nagy eszméje, amellyel nem törődtek akkor, amikor Európa egyik részét bőségben és boldogságban élhetőnek hitték, bár a másik részét megnyomorították. Most eszmélnék rá, mily nagy hibát követtek el és mennyire botorság volt, amikor a társadalmi fejlődés amaz alapvető törvényén túltehetni vélték magukat, amely szerint a nagy emberi társadalom egyik része sem gazdagodhat egyoldalulag a többiek nyomorúsága árán.

A dolgoknak eme nézése mellett, ismételjük, teljesen téves az a felfogás, mintha a lezajlott világkavarodás a társadalmi haladást szolgálni vélő bárminő eszméknek lett volna következése. Hogy a világháborút miféle nagy érdekellentétek okozták, már körülbelül tudjuk. Egészen bizonyos, hogy nem a társadalmi haladás szempontjából szükségelt, de figyelembe nem vett valamely eszme vagy eszmék képezték az okot. Így egészen naiv ráfogás, hogy a volt központi hatalmak, ezek között főleg a volt osztrák-magyar monarchia és ebben ismét kiváltképpen Magyarország összeroppanását az okozta volna a világháború által, hogy nem tudott rátérni egyes habozó és félúton megálló kísérletei után sem a valódi demokratikus, progresszív haladás útjára. Ez a naiv felfogás elhiszi, hogy azok, akik saját hatalmi céljaik kedvéért már félszázad előtt elhatározták az első kínálkozó alkalommal a volt úgynevezett dunai monarchia felosztását, erről lemondottak volna, ha ez az államalakulat a hamisítatlan demokratikus és liberális elveket valósította volna meg és egyes nemzetiségei nem akartak volna elszakadást hallani sem, ha az állami életben velük szemben korábban ugyanezen elvek érvényesülnek. Alig szükséges említeni, hogy sem Ausztriát, sem Magyarországot nem mentette volna meg a nemzetiségekkel szemben követett bármily liberális politika, még a legmesszebb, a federalizmusig menő sem a feldarabolástól, ha egyszer a háborút elvesztették.

Amint az elkövetkezett úgynevezett békekorszak nem valami új társadalmi eszmék győzelmének gyümölcse, ép úgy nincsen tisztában ez az új korszak önmagával, uralkodóként elfogadandó eszméivel. A legyőzötteket gazdasági megnyomorítottaságuk sebeinek bekötözgetése mellett első sorban a háború kiváltotta túlzó társadalmi áramlatokkal szembeni magabiztosításuk foglalja el. A győzők

nem dicsekedhetnek, hogy békediktálásuknál valami nagy érvényt szereztek volna a társadalmi haladást szolgáló valamely új eszmének, sőt az ilyenekül régebben elismerteket is egyenesen negligáltak és korábbi meglevő vagy készülő uralmukról leszorították. Mert a győztes háború gyümölcseinek biztosításán kívül volt-e más vezéreszméjük, amikor a dolgok új rendjét megállapították? Amit véghezvittek, az sem demokracia, sem liberálizmus, egyszerűen autokrácia a nemzetek társaságában, megtagadása mindannak, ami ezek egyaránt szabad fejlődését, egyforma életlehetőségét megadhatja és megtagadásával a nemzetközi jog korábbi fő alapelveinek: a nemzetek egyenjogúságának, miután a civilizált világnak győzők és legyőzöttek szerint két részre osztását, beláthatlan időkre állandósították.

Míg a francia forradalom után következett időszak teljesen tisztába volt a maga céljaival, mert általánossá vált a társadalmak politikai szerkezetének a franciák által megkezdett irányban való átalakítására irányuló törekvés s ez a megrettent reakciónak muló sikerű kísérletei után teljes diadalt is aratott a tizenkilencedik század közepén, ma – s ez éppen a már érintett második nagy különbség – egy nagy világfelfordulás után nincsenek a társadalomnak határozottan kitűzött új céljai. A békeidő nem lehet a háború előtt felmerült új nagy célok valószínűsítése, mert ilyenek nem voltak. Ujakat pedig magából sem váltott ki ez az időszak. Mindössze azt a még határozatlan tartalmú, valami még ismeretlen utáni vágyszerű meggyőződést állapíthatjuk meg, legalább az emberek nagy részénél, hogy az immár régi, jónak nevezett világ voltaképpen nem volt jó társadalmi szempontból, változtatásra van szükség s ennek a változtatásnak módja, iránya – ha ismét eltekintünk a szélsőséges törekvésektől – körülbelül abban foglalható össze, amit rendszerint progresszivismusnak neveznek.

Természetesen, amint a jelszavakkal szemben általában, óvatosnak kell lennünk a progresszivismus jelszavával szemben is, mert ennek bő köpenye alá is sok minden elfér, a helyesen felfogott haladó iránytól kezdve egészen a társadalmat gyökerestől ujjácsinálni, jobban mondva felforgatni akaró rendszerig, a bolsevizmusig. De a kritikátlan felfogás egyáltalán könnyen hajlandó a saját eltérő álláspontját a progresszivitás színében feltüntetni, hogy ily módon a mások maradinak bélyegzett álláspontjával szemben az elsőbbségre igényt tartson. Ilyenformán a „progresszív” jelző ma körülbelül azt a helyet foglalja el, amelyet valamikor a „liberális” elfoglalt, miután ezt a ma már hitelét veszített – pedig egyik harcosa szerint igazi mivoltában még csak ezután megvalósítandó – jelszót ma még akkor is átallják használni, ha az a bizonyos progresszivismus kívánta valami tulajdonképpen nem más, mint a liberálizmus kivánalma.

A társadalmi eszményt az idők folyamán nagyon különbözőleg látták és fejezték ki. Végeredményben azonban ezeknek egy jó része arra megy ki, hogy az emberi jólét mennél nagyobb foka

legyen elérhető. A jóléti rendőrállam célkitűzését, a vitae sufficientia-t a szocializmus a saját rendszere szerinti amaz ideális állapottal helyettesíti, amelyben az egyéni szükségletek kielégítésének maximuma a magántulajdon minimumával volna lehetséges. Alig szükséges azonban említenünk, hogy ez a gyomorpolitikán sarkalló, csak a legközvetlenebb materiális szükségleteket szem előtt tartó célkitűzés nem meríti ki a haladott társadalmi lét eszményét. Ez, akárhogy forgassuk is a kérdést, mégis csak abban foglalható össze, hogy a társadalmi lét eszménye annak a megvalósítása, amit nevezhetünk emberi eszmének, nevezhetünk az ember racionalis típusának, de mindenesetre az ember mivoltában foglalt, azt kitevő erők, képességek, energiák mennél szabadabb kifejtése és lényeges tartalmának megvalósítása.

Az emberi fejlődés nem egy illúziója mellett a kultúra haladása az, amit minden szkeptikus és pesszimiztikus ellenvetés dacára sem lehet tagadni. A kulturhaladást egyesek az ember a természet feletti erejének növekedésében, mások a humanitás emelkedésében, ismét mások az értelmi és erkölcsi tökéletesedésben vagy az altruizmusnak az egoizmus feletti diadalában látják. Legközelebb jár a helyes célmegjelöléshez talán az a meghatározás, amely szerint úgy az egyéni, mint a társadalmi életnek végső feladata az emberben foglalt erőket teljes kifejlésre juttatni, a végtelenig fokozni, hogy ez által urrá legyen a természet, az emberi élet és a világ felett s mindebből előálljon aztán a lét öröme.

Egyetlen társadalmi rendszer sem számíthat tartósságra, amely nem számol ennek az emberi eszmének valamely lényeges vonásával. Amint az abszolút rendszereknek bukniok kellett, mert teljességgel figyelmen kívül hagyták az emberben az önrendelkezési képességet, azt, hogy az ember nem lehet csak pányván tartott állat, bár mindig teli jászol elé állítják, úgy nem számíthat marandóságra bármely olyan rendszer sem, amely teljesen eltekint az embernek a társadalmi fejlődés folyamán átalakuló, szelidülő, de teljesen soha meg nem szűnő egoisztikus hajlamaitól s a társadalmi odaadásnak, altruizmusunk olyan fokát tételezi fel, aminőre az ember sohasem lesz képes. Ezt teszi nevezetesen a kommunizmus, amely mint az orosz példából már oly világosan előtűnk áll, épen abban hibázik, hogy a társadalmi erkölcsnek, önfenntartási képességnek legnagyobb fokát kívánja meg az összes társadalmi rendszerek között, anélkül azonban, hogy az embereket erre nevelni tudná. Miután pedig erre nem képes, kénytelen katonai fegyelemmel kikényszeríteni rendszerének ezt az alapfeltételét.

Azt csak a botor elvakultság állíthatja, hogy a társadalom állapota már megfelel mindazok teljes megvalósításának, amelyek az ember eszméjének tartalmát képezik. Világosan adódik tehát az erre való törekvés szüksége, ami viszont az ennek meg nem felelő társadalmi állapotok, berendezéseknek a cél kívánta megváltoztatását, tehát a haladó, progresszív irányt parancsolja.

Progresszívnek, valóban haladónak csak az olyan célkitűzést,

törekvést nevezhetjük, mely az emberi eszme tartalmának valamely eddig meg nem valósított, vagy nem kellőleg megvalósított részét akarja megvalósítani. Mert a haladás társadalmi fogalma merőben különböző a fejlődésnek a természettudományból vett fogalmától. A változás, legyen még oly mélyreható, radikális is, a haladást csak az imént kiemelt feltétel mellett szolgálja. A Lenin–Trotzkiék rendszere nem haladás, azzal szemben az a konzervatizmus haladó tulajdonképpen, amely az egyes szabadságát nem dobja oda prédául egy mindenható közhatalmi rend gazdasági előnyeinek ígéretéért. Nemcsak sötétbe ugrásszerű, a régi rend helyén tabula rasa-t csináló változtatási módjánál fogva nem progresszív tehát, hanem első sorban azért, mert az emberi eszmének egy lényeges elemét támadja meg.

A valódi progresszív iránynak tartózkodni kell minden olyan társadalmi optimizmustól, amely csak elfátyolozza a jövőbe látás képességét és hiú ábrándképeivel, túlzott feltételezéseivel keserű csalódások okozója lesz. E részben érdekes példa előttünk a szocializmus magatartása, amely míg a jelenre nézve a legsötétebb pesszimizmust alkalmazza, a jövőt a legnaivabb optimizmus rózsaszínében látja. Maguk az apostolok: Marx és Engels pesszimiztikus evolucionisták ami a multat illeti, mert minden gazdasági fejlődési időszaknak évszázadokat adnak, a jövőre nézve azonban az optimista katasztrófa-elmélet hívei, amennyiben az egész gazdasági rendnek gyökeres átváltoztatását már a közel jövőben várják. Az a gyermekes könnyedség, ahogyan Engels előadja, mint fogja átvenni a proletáriátus az államhatalmat és mint alakítja át a termelési eszközöket első sorban állami tulajdonná, valóban a szociális optimizmus netovábbját képezi.

Sem ezt a csalóka optimizmust nem teheti magáévá a helyesen felfogott haladó irány, sem azt a sötét pesszimizmust, amely egyik legerősebb kifejezőjénél: Kidd-nél odáig megy, hogy szerinte a társadalom érdekei és mindenkori tagjainak érdekei minden időben a legelkeseredettebb ellenségekként állanak egymással szemben. A haladó iránynak ezzel szemben azt kell vallani, hogy az emberi természet társadalomellenes hajlamainak engedése és társadalmi hajlamainak folytonos erősödése következtében, nemcsak képes a mind teljesebb szocializálódásra, hanem ennek a kultúra haladásával feltétlenül be is kell következni.

Az optimizmustól való tartózkodás megóv a nagy csalódásoktól. A progresszív iránynak azonban nemcsak ettől kell óvakodnia, hanem egyáltalán minden elhamarkodástól s nem szabad magát a népkiváalomra való hivatkozással túlzásokra ragadtatnia. Mint a progressio matematikai fogalma, csak a fokozatos, nem ugrásszerű előremenetelt jelentheti. Csak demokrácia lehet, nem demagógia. A történelmi tapasztalat eléggé meggyőz bennünket arról, hogy a népnek, mint ilyennek, nincsen akarata, viszont azonban mindenre rábírható. Amire azt mondják, hogy a nép akarja vagy csinálja, azt végeredményben mindig egy-két ember akarja vagy

csináltatja. Viszont kevesek a milliók nevében csinálnak olyan dolgokat, amelyekhez ezek nem adnák hozzájárulásukat, ha őket megkérdeznék. Már Taine rámutat, hogy a nagy forradalomban a nép nagyon sok véres rendszabályt nem helyeselt volna, ha szavaznia kellett volna felette, amelyeket képviselői – s még ezek is rendszerint egy törpe kisebbséggel – elhatároztak.

A helyesen felfogott progresszív irányt kell követnünk, mert ez a helyesen felfogott demokrácia, ami ma már a tisztultabb felfogás szerint nem jelentheti a nyers tömeg uralmát az értelmileg magasabban állók felett, nem lehet a többség zsarnoksága a kisebbség felett, hanem csak azt jelentheti, hogy a társadalom politikai életének irányításából ne zárjanak ki előjogok, privilégiumok, ellenkezőleg abban a társadalom egésze legyen részes, hogy annak politikai élete valóban összes tagjainak öntudatán és akaratán nyugodjon.

Erre kell törekednünk, mert a világot a békének nevezett korszakban, miután az új európai rend alapjainak megvetésénél is nem haladó, hanem határozottan reakciós szellemben jártak el az arra hivatottak, a visszaesés veszedelme fenyegeti, ha nem sikerül a humanitás és civilizáció szellemét, ennek mindenek átölelő, nagy szolidaritásával, kicsinyeket és nagyokat egyaránt haladásra képessé tevő szabadságával új életre támasztani.

De a helyesen felfogott progresszizmus útjára vannak utalva különösen mindazok a nemzeti kisebbségek, amelyeket a békeszerződések az új vagy megnagyobbodott nemzeti államokba kebeleztek, mert csak ily módon remélhetik, – nemzetiségi egyenlőségükre, szabad élet- és fejlődési lehetőségükre való hivatkozással, – hogy az új államkeretek közé kerülés nem lesz végzetszerű veszedelem számukra. A progresszív irány szükségképpen a szabadság nagyobb kiterjedését, az államéletnek magasabb színvonalát vonja maga után. Ha pedig ez bekövetkezik, egyben nemzeti céljaik megvalósítását, nemzeti szabadságaiknak elismerését és biztosítását jelenti, mert lehetetlen, hogy ugyanaz az állam, amely minden más vonatkozásban a szabadságnak az eddiginél kiterjedtebb mértékét valósítja meg, azt csak épen egyetlen egy irányban, nemzeti kisebbségeivel szemben igyekezzen megtagadni.

Az új államkeretek közé került kisebbségeknek létérdeke új államukat erre a magasabb színvonalra emelkedésre készíteni minden erejükkel, minden törvényes eszközzel. Ezt pedig annál is inkább megtehetik, mert ebbeli törekvésükben nemcsak saját elvitathatatlan jogaikra és nemzetközi kötelezettségek által is elismert létérdekeikre hivatkozhatnak, hanem egyszersmind az általános emberi haladás, a saját javukat is magában foglaló általános emberi jó szolgálatára.

Ez a progresszizmus bátran képezheti, sőt kell, hogy képezze programunkat. Csak sohase feledjük annak igazi jelentését, kitűzhető céljait és ezek megengedhető megvalósítási módjait. Ne feledjük mindenek felett azt, hogy a valódi progresszizmus csak

olyat jelenthet, ami nem forgat fel régi alapokat, csak azért, mert régiek, hanem azokon igyekszik életét a változott viszonyok követelményei szerint berendezni. A helyesen felfogott progresszivismus ekként nem más, mint a Darwin-féle alkalmazkodás elve, értve ezt a társadalomra. Amiből következőleg csak az élet irányának módosulása lehet a szükségek szerint, de nem új életkezdés a réginek romjain. Mindenesetre csak olyan módosulás, amely nem emberi értékeket pusztít, hanem ellenkezőleg új kedvezőbb lehetőségek perspektíváit igéri és nyújtja emberi értékek kifejtésére.